

Tompán Magdolna

Nevelés-történet

Fejezetek a battonyai római katolikus polgári leányiskola történetéből 1935 és 1947 között

Bevezető

Az 1948. évi XXXIII. törvény rendelkezéséig a Magyarországon működő egyházi tulajdonban lévő polgári iskolák közül a legtöbb a katolikus felekezethez tartozott. Így volt ez Battonyán is, ahol a „Miasszonyunkról” elnevezett szegény iskolanővérek rendje működtette a római katolikus polgári leányiskolát. Mivel a város ekkor virágkorát élte, kifejlődött egy olyan széles kispolgári réteg, mely gyermekei számára igényelte a színvonalas oktatást. Napjainkban még élnek azok az utolsó generációk, akik ebben az intézményben tanultak. Ma a fennálló politikai rendszer hálás vívmányaként újból teret kaptak a felekezeti iskolák. Megmaradó presztízsiüket mi sem bizonyítja jobban, mint folyamatosan emelkedő létszámuk. A szülők sokszor neveltetésükkel ellentétesen hisznek abban, hogy gyermekük jobb elméleti képzést kap egyházi iskolában. A választásba viszont sokszor az is belejátszik, hogy ezekben az intézményekben a diákok erkölcsi nevelésére is nagy hangsúlyt fektetnek. S mi lenne áhítottabb cél, mint jól felkészített, erényes, becsületes fiatalok útra bocsátása.

Számomra nagyszerű élmény volt, mikor megláttam egy Battonyán végzett 74 éves néni ma írt levelét. Nem csak a külalak volt gyönyörködtető, hanem a fogalmazási stílus is. Ennek kapcsán kezdtem el vele beszélgetni az „apácákról”, a régi iskolájáról. Felelevenedett a múlt és engem megérintett egy hajdan volt iskola világa. Ekkor határoztam el, hogy megkísérlem megfajteni az iskolanővérek titkát.

Sajnos, kutatásom kezdetekor nem várt falakba ütköztem, ugyanis a battonyai polgári leányiskola teljes dokumentációja megsemmisült a II. világháború alatt és az államosítás után. Ezért főleg interjúalanyaim visszaemlékezéseire és az iskola fennállásának utolsó évtizedében kiadott értesítőkre támaszkodhattam. Ez utóbbiak igen részletes és értékes anyagot szolgáltatottak ahhoz, hogy töredékesen ugyan, de rekonstruálni tudjam az iskola 1935-től 1947-ig terjedő történetét.

Számomra a legfontosabb a hétköznapi iskolai élet feltérképezése, legjellemzőbb vonásainak megkeresése volt. Megkísértem képet kapni arról, hogyan folyt le a tanítási-tanulási folyamat, milyen lehetett a tanár-diák viszony, a közösségi légkör, milyenek lehettek a körülmények ebben az intézményben. Kiemelten fontosnak tartottam megvizsgálni a tanulók társadalmi és vallási megoszlását, illetve az iskola vonzáskörzetének felvázolását. Bizonyítékot kívántam lelteni arra a feltevésemmre, hogy az iskola színvonala és nem felekezeti hovatartozása határozza meg a szülők választását.

Dolgozatom célja az volt, hogy egy II. világháború előtt működő felekezeti polgári iskola tanítási, működési rendszerét áttekintve kimutassak olyan értékes átvethető módszereket, melyek segítenének a ma iskolájának gyermekarcúbb megrajzolásához.

A rend történeti alapjai

A „Miasszonyunkról” elnevezett szegény iskolanővérek rendjének alapítása szorosan összefügg a „Notre-Dame” nővérek rendjével, hiszen az utóbbiban a történeti elődöt

tisztelhetjük. A Notre-Dame nővérek fő feladata a tanítás volt. Tanítórendként nevelőintézeteket állítottak fel, elsősorban előkelő katolikus családok leányainak számára, akik szigorú szellemű katolikus nevelésben részesültek. A nevelőintézetek mellett viszont a környék szegényebb leányai számára is nyitottak úgynevezett külső iskolákat. Munkásságuknak azonban gátat szabott a XIX. századi Franciaországban és Németországban történő szekularizáció.

Az oktatás hiányát Regensburg püspöke, *Wittmann Mihály* pótolni igyekezett Regensburg külvárosában, Stadthofban, ahol a zárdát bezárták és a városrész tanító nélkül maradt. Az ő kezdeményezésére indult útjára egy új tanítórend, a „Miasszonyunkról” elnevezett szegény iskolanővérek rendje.

Wittmann püspök a következőképpen valósította meg tervét: megbízta *Maurer György* segédlelkészt az elárvult iskola újraélesztésével és vezetésével, miközben három volt zárdai növendéket tanítónővé képeztetett és a szerzetesi életre neveltetett.

A püspök a Notre-Dame nővérek rendjének Szent Ágoston által lefektetett szabályai szerint készült rendszabályát vette alapul az új szabályzat megalkotásához, amely a kor viszonyainak megfelelő átalakításokkal született. A tanításban és a nevelésben az akarat képzése és a hittan elsajátítása kapta a legnagyobb hangsúlyt, hogy a növendékek egyenes jellemű felnőttekké váljanak. Ezenkívül a gyakorlati és a művészeti képzés is helyet kapott a tanrendben, énektanítás és kézimunka oktatás formájában.

A három nővér 1812-ben kapta meg a tanítónői bizonyítványt és vette át a leányiskola irányítását. Az intézmény főleg szegény lányok nevelésével foglalkozott és hamar felvirágozott, jó hírneve hamar átlépte a város küszöbét.

A három tanítónő közül a vezetésre legalkalmasabbnak Gerhardinger Karolina bizonyult, aki letette az örök szerzetesi fogadalmakat és felvette a Mária Terézia nevet. A rend hivatalosan Neunburgban alapított meg 1833. október 24-én¹ az első a rend számára felépített zárdába való megérkezésükkor.

A szegény iskolanővérek alapszabálya két lényeges pontban tér el az ős Notre-Dame társulat szabályaitól.

Fourier-i Szent Péter leányai főleg az előkelő gyermekek nevelésével foglalkoztak. Wittmann atya viszont a legszegényebb gyermekek nevelését és tanítását tűzte ki a rend fő feladatául. Tagjainak pedig a szegénység gyakorlását szent kötelességévé tette.

A másik elhatároló különbség a szervezeti felépítésben van: az új szervezet egy általános anya és főnöknő egységes vezetése alá van helyezve, míg a Notre-Dame apácák zárdái szerves kapcsolatot nem ápoltak egymással.

Terézia anya tanítói egyénisége

Mária Terézia anya *Gerhardinger Karolinaként* látta meg a napvilágot 1797. június 20-án Stadthofban. Édesapja *Gerhardinger Willibald* hajósmester, édesanyja *Huber Franciska* Karolina volt. A fiatal Karolina 1803-1809-ig járt a Notre-Dame nővérek által vezetett iskolába. A már fent említett módon tanítónői képesítést szerzett, majd letette a szerzetesi esküt. 1897-ben tért meg az Úr színe elé.

Terézia anya munkásságát elsősorban három tulajdonság jellemzi: az ügybuzgóság, az okosság és a vallásosság. Fáradhatatlan volt a tanításban, állandó figyelmet szentelt növendékeinek, megpróbált minél közelebb kerülni egyéniségükhöz, hogy a tananyagot mindenki egyaránt megértse és elsajátítsa. Cselekedeteit a jó szándék és a mély vallásosság vezérelte.

Terézia anyja ekképpen határozta meg önmaga és a rend nővéreinek feladatát:

„A nővérek rendeltetése abban áll, hogy az ifjúságot az üdvösség tudományában megerősítsék, hogy az Isten és a felebarát igaz szeretetére neveljék, hogy kötelességeik pontos teljesítésére neveljék őket.”²

„Okos nővérek kelljenek, hogy a gyermekeket és azok szüleit helyesen kezeljék, hogy helytálljanak a különböző nehézségek közepette az iskolában és azon kívül. Legyen éles látásuk és erős akaratuk.”³

A rend meglepedése Magyarországon

A „Miasszonyunkról” nevezett szegény iskolanővérek rendjének első külföldi tartománya Európában, Magyarország volt. A rendtartomány alapítása *Csajághy Sándor* csanádi püspök (1851–1860) nevéhez fűződik.⁴ A püspök meglepődve vette észre, hogy megyéjében, amely a XIX. század közepén 800 000 katolikus hívőt számlált, egyetlen női kolostor sincs. Ekkor határozta el, hogy szerzetesnőket hív meg és telepít le egyházmegyéjében. A „Miasszonyunkról” elnevezett szegény iskolanővérek rendjére Oltványi Pál, a müncheni rendház titkára hívta fel a figyelmét. Csajághy püspök megtette a felkérést, amit Terézia anyja el is fogadott. Az első nővérek 1858 októberében érkeztek meg Temesvárra. Szegedre 1873 szeptember 28-án⁵ érkezett meg szintén hat nővér. A rendház még ebben az évben elkészült. A letelepedés első évében három osztályú elemi iskolát és négy osztályos leánynevelőt indítottak. 1900 őszén ide helyezték a rend temesvári tanítóképzőjét. 1894-ben a nyolc osztály felső négy osztálya polgári iskolává alakult át, a megmaradt négy osztály pedig elemi iskolaként működött. A trianoni békekötés után az egységes rendtartomány szétagolódott. A harminckettől tíz Magyarországon határain belül maradt, tizenkilenc Romániához, három Jugoszláviához tartozott. 1923-ban a szegedi rendház a magyar tartomány anyaházává vált. Alá tartoztak a következő településeken lévő iskolák: Balatonlelle, Battonya, Csorvás, Debrecen, Elek, Földeák, Gödöllő, Fonyód, Igal, Kétegyháza, Kiskunmajsa, Makó, Pusztamérges; óvodák: Püspöklelle, Zsámbok; beteg és öreg nővérek otthona: Újszeged.⁶ Az első a rend által működtetett gimnázium 1934-ben alakult Árpádházi Boldog Margit leánygimnázium néven, majd 1939-ben egy négyosztályos ipari leányközepiskola létesült. Az államosításkor Magyarországon több mint négyszáz Karolina nővér működött. 1950-ben az állam és az egyház között létrejött megállapodás alapján a rend engedélyt kapott két gimnázium és egy internátus fenntartására.⁷ Az egyik intézet Budapesten volt megtalálható, Patrona Hungariae Gimnázium és Diákotthon néven, a másik Debrecenben Svetits Gimnázium és Diákotthonként. A rendszerváltás után Szegedre is visszatértek a rend apácai és a nagy múltú gimnázium újra benépesült, újra hangzik a gyereksíva.

A rend meglepedése Battonyán

Battonya a századelőn Makó után a második legnagyobb mezőváros volt Csanád vármegyében. A város népessége 1910-ben 13 001 fő volt. Ebből mezőgazdasággal foglalkozók: 10 056 fő, iparral foglalkozók: 208 fő, kereskedelemmel foglalkozók: 81 fő.⁸ Az utóbbi két csoporthoz hozzáadandó az eltartottak száma is. A fenti adatokból látszik, hogy erre az időszakra a gazdasági fellendülés volt jellemző, mely magával vonzotta a kulturális fellendülést is. Egy polgári iskola megalapításának terve már 1905-ben megfogalmazódott. A *Battonya és környéke* című napilap 1905. május 28-i számában a következő tudósítást találhatjuk:

„Lantos Lajos okleveles polgári iskolai tanár Aradról a héten Battonyán járt, több helyen látogatást tett és közölte tervét, hogy Battonyán egy nyilvánossági joggal felruházott magán polgári iskolát akar felállítani, és már ősszel megnyitni. Az eszmét életrevalónak találjuk, nálunk és környékünkön igenis megvan a polgári iskolához való anyag, csak utána kell járni, összegyűjteni és fellelkesíteni!”

Az elgondolás minden tekintetben helyén való volt, hiszen az 1868. évi XXXVIII. tc. az 5000 lélekszámot meghaladó községekre nézve polgári iskola felállítását is elrendeli.⁹ Az elképzelés 1912-ben realizálódott, amikor *Fodor Manó* községi főjegyző és *Polyánszky László* királyi tanfelügyelő segítségével ez év őszén megnyitotta kapuit a 2425 m² telekre felépült, utcai díszkerttel ellátott modern, egyemeletes polgári fiúiskola. Ugyancsak 1912. szeptember elsején nyílt meg a polgári leányiskola. Leleszi Vincze Mihály battonyai földbirtokos és neje, született Varga Katalin a Korona úton lévő 58. számú emeletes épületüket a temesvári Miasszonyunkról nevezett szegedi iskolanővéreknek hagyták azzal a kikötéssel, hogy ott katolikus leányiskolát létesítsenek. A község előjáróságának kérelmét a nővérek elfogadták és a misszióhoz a Csanád egyházmegyei püspök, *dr. Glattfelder Gyula* is áldását adta. A nővérek az új helyet 1912. augusztus 12-én foglalták el.¹⁰

Az első lak- és tanhelységnek a Verhovay-féle ház adott helyet, azonban az épület alkalmatlannak bizonyult. A megyéspüspök felhívására a község előjárósága 1913. október 1-től a főbírói lakot bérelte ki. Később ez az épület átment a nővérek birtokába. Az épületet az apácák 1928-ban egy harminc növendék befogadására képes internátussal bővítette ki. 1927-től az iskola ideiglenesen átköltözött a polgári fiúiskola földszinti részébe. 1932-ben a rend számára új zárdát építettek, majd 1933. szeptember 1-jén a kultuszminiszter által engedélyezett 24 000 pengőn a zárdá kertjében új olasz reneszánsz stílusban iskola épült négy tanteremmel és irodahelyiségekkel.

A szegény iskolanővérek nevelésének alapjai

A „Miasszonyunkról” nevezett szegény iskolanővérek előtt kettős eszmény áll, melyet szabályoktól meghatározott, fogadalmakkal lekötött szerzetesi élet keretében igyekeznek megvalósítani. Egyrészt önmaguk tökéletesítése a cél, másrészt a leányifjúság oktatásával és nevelésével mások földi és örök boldogságát szeretnék elérni.

„Neveljétek a kisleányokat szűzies, erkölcsös hajadonokká, szelíd, hűséges hitvestársakká, jámbor, keresztény anyákká, szorgalmas, éber háziasszonyokká. Az oktatást ezért elhanyagolni nem szabad, mert az alapos jellemnevelés belátást és biztos tudást tételez fel.”¹¹

A Karolina nővérek nevelésének jelszava: „Nevelj önállóságra!”. Ők is felismerték a kor szellemi áramlatát, a nevelés és oktatás rendszerében folyó változásokat. Pedagógiai nézeteik a XIX. század végén jelentkező pragmatizmushoz köthetők. Párhuzamokat találhatunk Dewey és a rend nevelési eszménye között. Mind a két felfogás az életre való felkészítést tűzi ki célul. Olyan növendékeket szeretnének nevelni, akik képesek a problémákat, feladatokat önállóan megoldani már diákként, hiszen ennek a képességnek a segítségével cselekedni tudó és cselekedni képes felnőttekké válnak.

A szegény iskolanővérek mindvégig nagy hangsúlyt fektetnek az egyenes jellem kialakítására, a tisztességre, erényre, becsületre. E tulajdonságok kialakításnak alapja a hittan. Mária Terézia anyja a hittant a legfontosabb tantárgynak nevezi. A kijelentés alapja nem csupán a vallásos érzület, hanem a Biblia örök és állandó igazságokat tartalmazó jellege.

A szentírás ismerete olyan fogódzól szolgál, amely bármilyen problémára képes megoldást adni a beléje sűrített élettapasztalat alapján.

Terézia anyja nem csupán a nevelési célokat határozta meg, hanem a jó pedagógus ismérveit is:

„A nyugtalan, háborgó, vagy éppen indulatos lélek képtelen nevelni. A szelíd, alázatos lélek alkalmas a nevelésre. Az eredményes nevelésnek legszükségesebb tényezője és feltétele a kedély nyugalma.”

„Az iskolanővér derűs arccal, de szűzies méltósággal lépjen a gyermekek elé.”¹²

Mindemellett szükség van az alapos tudományos műveltségre is, hiszen csak az tud jól tanítani, akinek bő ismeretanyag van a birtokában, aki le tudja kötni diákjai figyelmét.

„A tökéletes iskolanővér eszményéhez tartozik, hogy az egyszer megszerzett műveltségi fokon nem állhat meg, hanem magát hivatásában tökéletesíteni igyekszik.”¹³

A növendékekhez való szelíd közelítés mellett fontos a fegyelem és a kötelességtudat. Ebben a tekintetben hasonlóságot fedezhetünk fel Don Bosco pedagógiájával, aki ugyancsak tanító rendet alapított. Az iskola fegyelme nem lehet rideg, de bizonyos mértékig szükség van rá, hogy a növendék csemete sudár fává növekedjék és ne ágas-bogas bokorrá.

A Karolina nővérek igénybe veszik a büntetést, de javító szándékkal. Fegyelmi büntetést csak súlyos esetekben alkalmaznak, testi büntetést viszont semmilyen mértékben sem.

A tananyagnak alkalmazkodnia kell a gyermek képességeihez, de a kellő életkorban sem lépheti túl a józan mértéket. A legjobb és legeredményesebb tanítás viszont az utánzóva tanuló gyermek számára a tanítónő magával ragadó példája.

Végso soron megállapítható, hogy a szegény iskolanővérek pedagógiája a nevelői személyiség pedagógiája.

A tanítás egysége

„Mindenütt egység, szeretet és Isten szelleme uralkodjék”¹⁴

A „Miasszonyunkról” elnevezett szegény iskolanővérek rendje hierarchikusan fölépülő szervezet. A rend területi tartományokra oszlik, ezeknek központja az anyaház, melynek vezetője a tartományi főnöknő és az anyaház alá tartoznak a fiókházak. A tanítás minősége, a tananyag, a tanítási módszerek viszont minden iskolában megegyezőek voltak. Az egységet az biztosította, hogy a nővéreket az egységes cél érdekében a közös anyaházban ugyanabban a szellemben, egységes irányelvek szerint képezték ki. Az oktatáshoz hozzátartozott a megegyező nevelési és tanítási módszer elsajátítása is. Elhelyezéskor tehát az új tanerő ugyanazon céllal és ugyanazon módon folytatta a nevelői munkát. A nővérek a mélyebb elméleti tudást állami egyetemeken szerezték meg. Így biztosítva volt a tantárgyhoz a megfelelő képzettség is.

Azonban az anyaházban elsajátított módszerek nem voltak dogmatikusak és állandó érvényűek. Az új tanítási módszerekről közlönyökön és továbbképzéseken keresztül minden nővér egyaránt értesülhetett és az alkalmazásuk komoly kötelességük volt.

A battonyai zárdába többek között a következő szakfolyóiratok jártak 1935-től 1941-ig:

- Hivatalos Közlöny
- Néptanítók Lapja
- Katolikus Tanítónők és Tanárnők Lapja
- Gyakorlati Pedagógia
- Tanáregyesületi Közlöny

- Nemzetnevelés
- Katolikus Tanügyi Közlöny

Az egységes módszeres eljárást szolgálták az egész Rendben a Rend által kiadott tankönyvek. A szükséges tankönyvek jegyzékét az 1935-től 1947-ig minden évben az iskola által kiadott értesítők tartalmazták.

A nővérek útravalóul a következő Szent Ágostontól való idézetet kapták:

„Szükségben egység – a megengedettben szabadság –, de mindenben a szeretet”¹⁴

A tanulók társadalmi megoszlása

A battonyai polgári leányiskola tanulóinak létszáma fokozatosan növekedett, 1944-ben meghaladta a 300 főt. Az iskola fennállásának utolsó évében ez a szám a felére csökkent, pedig ekkor már koedukálttá kezdett válni az intézmény. Ez a csökkenés valószínűleg a háborúnak és az azt követő keserű gazdasági helyzetnek tudható be.

1. táblázat: Az iskola népességének változása 1935-től 1947-ig

Tanév	Osztályozott nyilvános tanulók				Osztályozott Magántanulók				Összesen
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	
1935/36	24	27	26	20	2	-	-	3	102
1936/37	25	23	31	28	1	1	1	1	111
1937/38	31	20	24	26	2	1	1	-	105
1938/39	25	33	20	22	5	3	2	4	114
1939/40	27	33	32	22	3	4	2	1	124
1940/41	35	30	32	31	3	4	2	1	138
1941/42	35	44	36	35	17	23	14	6	210
1942/43	55	46	48	40	16	15	31	29	280
1943/44	56	60	59	47	13	15	26	26	302
1944/45	45	45	49	45	3	10	13	9	219
1945/46	52	53	54	45	11	18	34	21	288
1946/47	-	-	54	56	-	-	17	23	150

Az iskolának, mint a táblázatból is kiderül, voltak magántanulói, akik elsősorban családi okok miatt nem tudták vállalni az internátust. Az ő számuk az 1940-es évek elején a többszörösére nőtt. Úgy gondolom, a létszám változása nem egy demográfiai hullámnak tudható be, hanem az igény növekedésének a tudás, a képzettség iránt. A legszegényebb rétegek számára is fontossá vált, hogy taníttassa gyermekét, mert az egy jobb jövő reményében álláshoz jutással kecsegtetett.

2. táblázat: Szülők foglalkozás szerinti megoszlása

Tanév	Kisiparos (fő)	Kisbirtokos (fő)	Egyéb (fő)
1935/36	26	9	köztisztviselő 10
1936/37	31	11	közl.-i tisztviselő 11
1937/38	27	17	értelmiségi 10
1938/39	25	24	köztisztviselő 11
1939/40	34	25	kiskereskedő 9
1940/41	40	35	közl.-i tisztviselő 9
1941/42	68	74	közl.-i tisztviselő 13
1942/43	63	62	napszámos 14
1943/44	60	76	napszámos 23
1945/46	34	118	kiskereskedő 17
1946/47	25	46	napszámos 43

Az ebbe az intézménybe járó gyerekek szülei elsősorban kisiparosok és kisbirtokosok voltak. Ez egy fejlődő község középrétege, amely jobb módúnak számított. De megfigyelhető az is, hogy a harmadik helyen a foglalkozás szerinti megoszlás nagyon vegyes. A háború előtti utolsó években nagyon megszorodik a napszámos gyerekek száma is. Ez azt bizonyítja, hogy az intézmény széles rétegek iskoláztatását egyesítette magában.

3. táblázat: *A diákok megoszlása a szülők lakhelye szerint*

Tanév	Battonya	Más község*	Más vármegye**
1935/36	55	40	2
1936/37	55	40	6
1937/38	60	29	3
1938/39	69	36	3
1939/40	71	44	3
1940/41	84	45	5
1941/42	101	99	10
1942/43	101	79	9
1943/44	113	101	8
1945/46	134	68	2
1946/47	150	21	1

* Csanádapáca, Csanádpalota, Dombegyház, Kaszaperpuszta, Kevermes, Kunágota, Mezőhegyes, Mezőkovácsháza, Nagylak-kendergyár, Tompapuszta, Belsőperreg, Makó

** Nagykamarás, Elek, Nagyszéksós, Medgyesegyháza, Pusztatottlaka, Szeged, Pécs, Budapest

A gyerekek szüleinek lakhely szerinti megoszlása igen változatos képet mutat, de azért a központokat be lehet határolni. Elmondható az, hogy többségében a gyerekek battonyiaiak voltak, de más községekből is érkeztek tanulók. Ezek száma mintegy egyharmadát teszi ki az iskola népességének. A más község elnevezés alatt a Csanád vármegyén belül lévő települések neve értendő. Ezért kapott külön kategóriát a más vármegye. Természetesen az ebbe a körbe tartozó gyerekek száma sokkal kisebb, ami elsősorban a távolságnak és a közlekedési nehézségeknek tudható be. Az adatokból kiderül, hogy ennek az iskolának a vonzáskörzete igen tág volt.

4. táblázat: *A tanulók felekezeti megoszlása*

Tanév	Római katolikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Evangélikus	Református	Izraelita
1935/36	81	2	4	2	7	1
1936/37	87	-	6	4	2	2
1937/38	78	1	7	3	7	3
1938/39	89	2	5	2	6	4
1939/40	98	-	4	2	8	6
1940/41	116	1	6	1	8	2
1941/42	184	-	9	3	11	3
1942/43	160	-	12	6	11	-
1943/44	175	-	24	7	15	1
1945/46	160	1	25	3	13	2
1946/47	155	-	13	2	4	1

A felekezeti megoszlás jól tükrözi Battonya szociológiai térképét vallási szempontból. Ugyanis ezt a ma már városi rangot kapott települést a XVII. sz. végétől három nemzetiség lakja: a magyarok, a szerbek és a románok. A két utóbbi nemzetiség görögkeleti ortodox vallású. Ezért van az, hogy a katolikusok mellett a második legnagyobb számban ők vannak

képviselve. A görög katolikusok és az evangélikusok csekély számban vannak jelen, s ma már Battonyán mint felekezet megszűntek. Az izraelita vallású gyerekek elsősorban az értelmiségi és a kereskedő családok tagjai voltak. Ők nem tősgyökeres battonyaiak voltak, s a zsidóüldözés után számuk minimálisra csökkent.

A statisztikák vizsgálata után összegezhető, hogy a battonyai polgári leányiskola a környék adottságaihoz képest nagy számban látogatott intézmény volt, tág vonzáskörzettel rendelkezett, s a gyerekek felekezeti hovatartozása iránt vallási türelemmel viseltetett.

A Battonyai Római Katolikus Polgári Leányiskolába való belratás követelményei

Ez a polgári iskola is az állami iskolákhoz hasonlóan különböző hivatalos okmányokat követelt meg a beíratáshoz:

- születési anyakönyvi kivonat;
- római katolikus növendékeknel keresztlevél;
- újraoltási bizonyítvány;
- az utolsó iskolai évről szóló bizonyítvány, illetőleg elemi iskolai értesítő.

Ebben az időszakban a polgári iskolai oktatás nem volt ingyenes. Mégsem mondható el az, hogy a tandíj megterhelte volna a szülőket. Ez azzal is bizonyítható, hogy a háború előtt a napszámos gyermekek száma fokozatosan emelkedett.

Fizetendő díjak

Beíratási díj:	2,50 pengő
Tandíj:	50 pengő
Fenntartási díj:	10 pengő
Összesen:	62,50 pengő

A szülők számára megengedett volt, hogy a tandíjat havi részletekben is fizethessék.

Annak a diáknak, aki be szeretett volna iratkozni ebbe az intézménybe, felvételi vizsgát vagy különbözeti vizsgát kellett tennie. A felvételi vizsga tárgya mindkét esetben a magyar nyelv, a német nyelv és a számtan-mértan arra az évre adott tananyagából került ki. A vizsgát általában augusztus 31-én tartották, díja 20 pengő volt.

Az Iskolai élet

Egy intézmény akkor nevezhető iskolának, ha abban szervezett oktató-nevelő munka folyik. A tanítási-tanulási folyamat résztvevői a tanárok és a diákok, akik csak együttműködve képesek a kívánt célt, a tananyag elsajátítását és a személyiség nevelődését elérni. Természetesen az iskola rendjét szabályok határozzák meg, amelyek biztosítják a megfelelő körülményeket a tanításhoz és a tanuláshoz.

A tanítás reggel nyolc órakor kezdődött, az osztályfőnökök viszont már legkésőbb fél nyolckor az osztályban kellett várják a növendékeket és ők felügyeltek rájuk órakezdésig. Ez alatt a fél óra alatt a gyerekek még át tudták nézni a leckéjüket, át tudták ismételni a szóbeli házi feladatokat. Nyolc óra előtt 5 perccel csengettek először, amikor a tanulóknak el kellett foglalniuk a helyeiket és csendben kellett várniuk a belépő pedagógust. Ez a kis idő elegendő volt arra, hogy a diákok lelkiileg ráhangolódjanak a soron következő órára. A belépő tanárt „Dicsértessék a Jézus Krisztus” köszöntéssel fogadták. Az aznapi első óra kezdetén közösen elimádkozták a „Jöjj el, Szentlélek...” kezdetű imát, majd elmondták a Hiszekegyet. Ez

utóbbi az utolsó óra végén is elismételték. Az órák 50 percig tartottak, melyet tíz perc szünet követett. A szünetet, ha az idő megengedte, kötelezően az udvaron kellett eltölteni, hogy felfrissüljön a lélek és a test. A gyerekeknek napi öt órájuk volt, ami visszaemlékezések szerint nem volt túlságosan megterhelő:

„Tanulni természetesen kellett, a házi feladatot mindig következetesen megnézték. Mégsem érzem azt, hogy túl sok időnket vette volna el a tanulás. Habár lehet, hogy a gyengébb tanulók ezt másképp érezték.”¹⁵

Az iskola házirendje a napirend mellett kötelezően előírta a vasárnapi szent misén való részvételt és a katolikus lányoknak a lelki gyakorlatokon való jelenlétet. A gyerekek viszont ezt nem érezték tehernek, hanem kötelességnek, hiszen úgy otthon, de főleg az iskola légköréből adódóan vallásos szellemben nevelkedtek.

„Órák előtt volt izgulás is, ilyenkor bementünk az épületben lévő csendes kápolnába egy kis segítséget kérni. Akkor még volt hitünk, hiszen a legfőbb tantárgy a hittan óra volt.”¹⁶

Szabályozva volt a napi és az ünneplő viselet is. Hétköznapiakon az egyenruha sötétkék rakott szoknyából és fehér-kék csíkos ingből állt, ünnepnap a Bocskai-ruhát kellett felvenniük, ahol a felső rész is sötétkék volt.

Az iskolanővérek nagy gondot fordítottak arra, hogy az iskola fizikai körülményeiben is ideális legyen a tanuláshoz. A tantermek tágasak és világosak voltak, a kertből pedig sosem hiányoztak a virágok.

„Jó volt átlépni az intézet kapuját, ott béke és nyugalom volt. Az állandóan gondozott virágágyak a nővérek dolgoz kezeit dícsérték.”¹⁷

Az iskola épülete összesen 273,17 m² alapterületen feküdt, ebbe beletartozott négy 47,2 m²-es tanterem, egy 36 m²-es tanári szoba, a 20,4 m² alapterületű szertár, és a 27,97 m²-es énekterem. Az épülethez hozzátartozott a játszótér és az udvar, összesen 2984 m²-en. Ezek a paraméterek biztosították azt, hogy a létszám nagyfokú emelkedése ellenére sem okozott gondot a gyerekek elhelyezése.

Az iskola tantestülete

A tantestületet alkotó tanárok elsősorban a rend kihelyezett nővérei voltak, akik azonban tudásukat a noviciátus mellett világi felsőoktatási intézményekben szerezték. Mivel nagy hangsúlyt helyeztek a hitoktatásra, az iskolában törekedtek arra, hogy mindenki felekezete szerint részesüljön az igehirdetésből. Ezért a római katolikus plébános mellett órát adtak a református lelkész és az ortodox papok is. Az iskola vezetése vallási türelemmel viseltetett a más felekezetekhez tartozók iránt.

„Ami szerintem nagyszerű volt és Battonyán természetes, hogy soha-soha nem különböztették meg a más vallásúakat vagy a más ajkúakat. Az etnikumok a lehető legtermészetesebb harmóniában és szimbiozisban éltek.”¹⁸

A templomba járás és a misehallgatás kötelező volt. A katolikus lányoknak pedig időként lelki gyakorlatokra kellett menniük. A nem katolikus tanulók számára a jelenlét nem volt kötelező.

A tantestület összetétele 1935 és 1947 között

Igazgatónők

SCHEIBLING MÁRIA TEOFÍLIA 1935–1940 (1941–42 beteg)
mennység és természettudomány

MOÓR MÁRIA XAVÉRIA 1942–1947
földrajz, természetrajz, vegytan

Tanárok

FISCHER MÁRIA BÓNA nincs adat – 1940
mennyeség és természettudomány

PÁKEY MÁRIA TERÉZIA nincs adat – 1940
nyelv- és történettudomány

DR. GOTTESMANN JOLÁN nincs adat – 1935
történelem, természetrajz

HABRAM MÁRIA LETÍCIA nincs adat – 1942 (elhalálozott)
tanítónő

LEIDENBACH MÁRIA EDMUNDA nincs adat – 1937
kézimunka

PÓR MÁRIA CELESZTA nincs adat – 1947
rajz, ének

TÍMÁR JÚLIA nincs adat – 1939
torna

ZUBÁN MÁRTA 1936–1937
magyar, német

DROZDIK ARANKA nincs adat – 1937
magyar, német

BÜKKÖS MÁRIA HILDEGARDIS 1937–1938
kézimunka

SHELTT ERZSÉBET 1938–1939
magyar, német, történelem

VOJNICZKY MÁRIA MATILD 1938–1941
kézimunka

KÉCSKEI MÁRIA JOHANNA 1940–1945
magyar, történelem

RÓSA MÁRIA JOLÁN 1940–1942
magyar, történelem, torna

BERÉNYI MÁRIA EVARISZTA 1940–1942
mennyeség, természettudomány

CZÚCZ ANNA 1940 – tanulmányai folytatása miatt elhagyta az intézetet
mennyeség, természettudomány

WELKER MÁRIA SZIDÓNIA 1942–1945
okleveles munkamester

GYÖNGYÖSI MÁRIA FIDELIS 1943–1945
mennyeség, természettudomány

VAAAL MÁRIA MERCEDES 1943–1944
magyar, német, történelem

BARTA MÁRIA REGINA 1945–1946
tanítónő

NAGY MÁRIA ANGELIKA	1945–1947
mennyiségtan, természettudomány	
MILLEKER MÁRIA	1945–1946
tanítónő	
PUSZTAI MÁRIA REMÍGIA	1945–1946
mennyiségtan, természettudomány	
BENKÓ MÁRIA MODESZTA	1946–1947
tanítónő	
BOROS MÁRIA SAROLTA	1946–1947
kézimunka	
BUCZKÓ MÁRIA FRIDOLINA	1946–1947
tanítónő	

Hitoktatók

Római katolikus:	
DR. MÜLLER ANTAL	1935–1937
TÓTH LÁSZLÓ	1936–1939
HALÁPI JÓZSEF	1938–1939
DR. SZILAS JÓZSEF	1939–1940
FÜLÖP ISTVÁN	1940–1942
KÖRMENDI SÁNDOR	1941–1943
LAKOS ENDRE	1942–1944
SINGER FERENC	1943–1944
BACSIKA SÁNDOR	1945–1947
Református:	
VÖRÖS LAJOS	1936–1947
Evangélikus:	
BENKÓCZI DÁNIEL	nincs adat – 1937
TÓTH KÁROLY	1938–1942
FECSE PÁL	1943–1947
Izraelita:	
DR. DURCHSCHLAG ISTVÁN	nincs adat – 1944
GUTTMANN SÁNDOR	1947–1945
GUTTMANN ARANKA	1946–1947
Görögkeleti szerb:	
PANDUROVITY MIHÁLY	1936–1942
PANDUROVITY BORESZLÁV	1942–1944
GRUNCSITY MILÁN	1945–1947
Görögkeleti román:	
MAGDU JÁNOS	1936–1947

5. táblázat: *A tantestület számbeli változásának kimutatása*

Tanév:	Létszám:
1935/36	9
1936/37	10
1937/38	10
1938/39	10
1939/40	10
1940/41	11
1941/42	9
1942/43	8
1943/44	8
1944/45	8
1945/46	8
1946/47	8

A fenti összefoglaló táblázatból és felsorolásból látszik, hogy a tizenkét tanév alatt az iskola személyi összetétele állandó változásban volt. Kevés volt azoknak a nővéreknek a száma, akik huzamosabb időt töltöttek az intézményben. Ennek oka, hogy a rendi főnökség más székhelyekre irányította át őket. Ugyanez figyelhető meg a római katolikus hitoktatóknál. A változások viszont nem jártak együtt a különféle szaktárgyak tanárainak hiányával. Minden pedagógusnak megvolt a képezésének megfelelő órája, de néhány tantárgyat felváltva is tanítottak. Ilyen volt a háztartástan, a német nyelv, egészségtan, kézimunka, torna. Azt viszont érdekes megfigyelni, hogy az iskola létszámának drasztikus emelkedése nem járt együtt a tantestület számának emelésével.

Az osztályozás módja

A közoktatási miniszter kiadott rendelete szerint 1939-ig a következő osztályozási mód volt érvényben: külön kellett értékelni a magaviseletet és a tanulmányi előmenetelt. A magaviselet kaphatott példás, jó, tűrhető és rossz minősítést. A tanulmányi előmenetel jeles, jó, elégséges és elégtelen értékelést kaphatott.

Az 1939. évi május 10-én kelt 135 593/1939. IX. sz. rendelet alapján a magaviselet négy osztályzata csak az első osztály tanulóira lett alkalmazható. Ekkor került be a használatba az első osztály színjeles növendékei számára az általános „kitűnő” osztályzat.

Ez a rendelet meghatározta a magaviselet és a tanulmányi előmenetel elbírálásának szempontjait, s elrendelte, hogy a tanulók ezentúl rendszeretből is érdemjegyet kapjanak. A magaviselet osztályzásánál figyelembe kellett venni a valláserkölcsei meggyőződést, a nemzethűséget (hazafias magatartás), a jellembeli tulajdonságokat (egyeneselelkűség, jóindulat, akaratilag fegyelmezettség, tiszteletudás stb.), a kötelességtudást, a szorgalmat, a magatartást, az iskolán kívül a tanulótársakra gyakorolt hatást. A rendszereteket a következő kritériumok szerint kellett értékelni: a tanuló testi gondozottsága, ruhájának gondozottsága, könyveinek, író- és rajzszerének gondozottsága, dolgozatainak és rajzainak kiállítása, iskolába járásának pontossága, a rábízott teendők elvégzése. Az előmenetel osztályzatának kialakítása szintén szempontok szerint történt. Ezek: a tanuló tárgyi ismerete, felfogó és ítélőképesége, érdeklődése és figyelme, kifejezőképesége, önállósága, kötelességteljesítése.

A polgári leányiskolában oktatott tantárgyak:

hit- és erkölcstan

magyar nyelv

német nyelv
történelem
földrajz
növény- és állattan
ásvány- és vegytan
természettan
számтан és mértan
élet- és egészségtani ismeretek
háztartási és nevelési ismeretek
rajz
szépírás
kézimunka
ének
testgyakorlás

Később a felosztás kissé megváltozott, mivel megszűnt a szépírás és teljes jogú tantárggyá vált 1938-tól a zene és a társadalmi ismeretek.

Az érvénybe lépett NAT-tal összevetve jelentős hasonlóságokat és egyezéseket láthatunk. A tantárgyak nem koncentráltak, hanem részletesebb ismereteket kívánnak nyújtani egy-egy tudományterületen belül.

Ami feltűnő és sajnos a mi korunk nevelési programjában nem szerepel: az a szépírás. Ennek a tantárgynak nemcsak oktatási, hanem hatékony nevelési célja is volt. A gyerekek esztétikai érzékét nevelte és türelemre, az írás iránti tiszteletre tanított. Hangsúlyozott volt az életre nevelés törekvése is, hiszen a lányok a háztartási és nevelési ismeretek, illetve az egészségtan óra alatt praktikus, jól hasznosítható képzést kaptak.

„A háztartástan órákon tanultunk szabni, varrni, hímezni. Év végére vizsgadarabokat készítettünk, fokozatosan egyre nehezebbeket. Negyedikre már ruhát, szoknyát, blúzt kellett varrnunk.”¹⁹

Tanulmányi kirándulások

A tanítás gyakorlati jellegét, az étellel való összekapcsolását szolgálták a tanulmányi, szaktárgyi kirándulások. A lebonyolítás előkészítések után megállapított tervezet szerint a célkitűzések szellemében folyt. Megfigyelték, hasznosították a község minden jellegzetesebb földrajzi, növény- és állattani, gazdasági és történelmi adottságát. Értékesítették a vegytan, fizika és egészségtan körébe tartozó tapasztalati anyagot.

A kirándulások áttekintése:

Szeptember: I–II. és IV. évf. Battonyai határ, községi liget, Százázér-csatorna, gödrösök, konyhakert, virágoskert, Kiserdő. Felszín, talaj: Erdei fák, cserjék. Vízrajz: őszi növények, őszi munkák. Az erdő ősszel.

Október: I–IV. évf. Battonyai határ, szélmalom, szőlőskert, séta, utcák, középületek. Helyi piac, pékség, fazekasműhely, nagyvásár, battonyai határ. Őszi mezőgazdasági munkák. Éghajlat. Szőlő feldolgozása, község települési viszonyai. Élményszerzés. Sütőde felépítése, Anyagfeldolgozás, élményszerzés. Látóisk, éghajlat meghatározása, nap járása.

November: I–IV. évf. Községi temető, virágkertészet, templom, zárdaépület, szoká-

sok, üvegház, szobanövények, építőstílusok.

December: IV. évf. Szeszfőzde: pálinkafőzés.

Január: I-IV. évf. Gazdaság: disznóölés, jéggyár, nyúltenyésztés. A sertés haszna, jéggyártás folyamata.

Február: IV. évf. Kertészet: melegági növények.

Március: I-IV. évf. Községi határ: hengermalom. Mező tavasszal, tavaszi növények Gőzgépek, a gabona feldolgozása.

Április: IV., I-II. évf. Szikvízgyár, vágóhíd, téglagyár. Községi liget: szikvízgyártás folyamata. A szarvasmarha részei. Építőanyagok: fák, cserjék virágzása.

Május: I-IV. évf. Községi határ: hengermalom. Kilátás a toronyból, Stefánia egyesület (orvosi rendelő), Kártékony rovarok, villanytelep, látósfk növelése, röntgengép vizsgálata.

A tantervi kirándulásokon kívül a gyerekeknek délutáni elfoglaltságokat is szerveztek, amelyek szervesen kiegészítették az iskolában folyó tanulmányi munkát. Elmentek a méhészetbe, a postára (ahol a telefon és a telegráf működését ismerhették meg), géplakatoshoz az oxigéntartály, a forrasztó, a dinamó, a fűtató megtekintése céljából.

A gyakorlati képzés az iskola falain belül is folyt, gazdasszonyi teendőkre is sor került:

– Tejvizsgálat, tejtermékek készítése, tojásvizsgálat.

– Lág- és keménytojás főzése, rántottasütés.

– Lisztvizsgálat. Szent Miklós napjára mézestésztát sütöttek, s megajándékozták az iskola minden tanulóját.

– A sütés-főzés fontos járulékaként képezték magukat a terítés, tálalás művészetében.

– Többször rendeztek nagytakarítást az osztályban.

– Gyakorolták a ruházat gondos megőrzésének, tisztántartásának a módját. Különbféle pecséteket tisztítottak, vasaltak.

– Ízlésük, széperzékük fejlesztését szolgálták a lakás berendezések megfigyelése, valamint képzőművészeti kiállítások megtekintése.

– A legértékesebb gyümölcsfajtaikat a Gyümölcstermelő Egyesület őszi kiállításán tekintették meg. A gyakorlatban ezt az eltevés, befőzés során hasznosították.

A helyi kirándulásokon kívül tanulmányi utakat is szerveztek Magyarország különböző tájegységeire. Néhány helyszín: mátraverebély-szentkúti zarándoklat, mezőhegyesi méneshirtok, Budapest megtekintése. Az évek során látogatást tettek még Mezőkovácsházán, Szegeden, Makón és Kolozsváron stb.

A növendékek a vidéki kirándulásokat rendkívül hálásan fogadták, hiszen keveseknek adatott meg, hogy a vármegye határain kívül utazhassanak és tapasztalatokat szerezhessenek. A diákok az élmények szépségétől meghatottan számoltak be az 1935-ös mátrai kirándulásukról:

„...tüzebben dobogott a szívünk, amikor a Mátra regényes csúcsai elénk tünedeztek. Megszólt a legendás magyar múlt. Mátraverebély, a kicsiny hegyvidéki falucska, mint a Hunyadi család ősi bölcsője suttozott felénk... Egy órai szekerezés után vonatra szálltunk, s robogtunk Salgótarján felé. Robogtunk, pedig szerettük volna néha-néha megállítani a zakatoló vasóriásunkat, hogy közelebből is szemügyre vehessünk egy-egy természeti érdekességet, például a zagyvapálfalvi földalatti hómezőt. Sok, nemes élvezetet nyújtott a fejlődő gyárvaros szemlélete, a ferencesek újonnan épült temploma, a tisztviselők

virágpompában úszó házsora, a kultúra gondos kezét tükröző hegyoldal, de a legjobban lekötötte figyelmünket ideutazásunk tulajdonképpeni céljának, a Salgótarján-Rimamurány Acélgyárnak száz meg száz érdekessége. Az izzó vas alakítása lenyűgöző látványt nyújtott. Most értettük csak meg igazán, mennyi fáradságba, verejtékgöngybe kerül a legkisebb szeg elkészítése is.”²⁰

A tanárok ekként látták a gyerekek lelkesedését: „Május 25-e nagy-nagy örömnapp volt. Csatlakoztak a Mátraverebély-Szentkút zarándoklathoz. Az ősi kegyhely szent áhitata, a Mátra gyönyörű vidéke annyira elbűvölte szívüket, hogy nincs más vágyuk, minthogy jövőre újra elmehessenek és pedig nem egyedül, hanem a kedves szüleikkel.”²¹

A tanulmányi kirándulások áttekintéséből megállapítható, hogy azok a lányok, akik ebbe az intézménybe jártak nemcsak elméleti, hanem hasznos gyakorlati tudnivalókkal is gyarapodtak, amik a vizuális szemléltetés folytán maradandó emlékké váltak. A ma iskolájában sajnos egy tanévben csak őszi, illetve néha tavaszi kirándulást szerveznek, a szűkös anyagi keretek miatt sokszor korlátozott létszámban. Az üzemlátogatások, természetben tartott órák nagyon ritkák, pedig a gyerekekben sokkal jobban megmaradnak a vizuálisan érzékelt vagy tapintott, érzett jelenségek. A pedagógusnak szintén könnyebb, ha nem az osztályteremben kell lekötnie az osztály figyelmét, hanem a szabadban, séta közben „mesélhet” a körülöttünk lévő világ csodáiról.

Önképzőkörök, sportkör

Az iskolában hosszabb múltra a „Szívgyárda” nevű diákegyesület tekinthetett vissza. A csoport létrejöttének célja a vallásos irányú önképzésben gyökeredzett. Az együtt töltött órák alatt a gyerekek egy plébános vagy nővér vezetésével arra törekedtek, hogy minél alaposabban megismerhessék Isten Igéjét, a bibliai történeteket és azok tanulságát. Az önképzés mellett az apostolkodást vállalták magukra. Többek között a „Szív” című újság terjesztését, amely az ifjúsághoz szóló, vallásos érzelmű, nevelő szándékú folyóirat volt. Tavasszal és ősszel vásárokat rendeztek, csere vagy saját maguk által készített tárgyakból. A vásár bevételét nemes célokra ajánlották fel: XI. Ince pápa szobrára, az épülő templomra, a szegény tanulók segélyezésére. Gyűjtést rendeztek a sokgyermekes anyák megsegítésére, a nyomorék gyerekek otthona és a kínai-magyar jezsuita misszió javára. Versenyeken vettek részt: száz darab kis Szív-naptár eladásával hat diák és egy kísérő ingyen ellátásban részesülhetett a Szívhéten és annak rendezvényein. A Kis Hitterjesztő bélyeggyűjtő versenyén értek el helyezést. Imahadjáratot szerveztek a néger missziók további fellendüléséért és a spanyol vallásiüldözés megszűnéséért, a pápa felgyógyulásáért. Fáradoztak a helybeli népmisszió sikeréért. Rávettek szüleiket, hogy részt vegyenek a szentbeszédeken. Ők maguk minden pénteken vagy naponként áldoztak. A Szívgyárda tevékenysége céljaul a dolgozó és jötevő Jézus utánzását tűzte ki, a jellemalakítást helyezte a központba. Az egyesület minden évben alakuló ülésein választotta meg a tiszti kart, mely nagykapitányból, kiskapitányból, jegyzőből és osztályvezetőből állt. Felkarolták a vallási ünnepek megszervezését. Rendszeres ájtatosságot szerveztek lelkük jobbításáért. Női hivatásukat a napsugarak világító, melegítő tulajdonságaihoz hasonlították, védőszentjüként Szent Józsefet tisztelték.

Az intézmény más jellegű ifjúsági csoportja volt az Árpádházi Szent Erzsébet védelme alatt álló önképző kör, mely 1934-ben alakult. Az egyesület a hitélet mélyítése és az ünnepélyek megrendezése mellett tanulmányi versenyeket is szervezett.

Évente megünnepelték november 17-én Szent Erzsébet napját. Ekkor a témához kötődő színdarabokat adtak elő, és adakozásra buzdították a nézőközönséget. A jövedelem nagyobb részét a szegény tanulók segélyezésére fordították. Karácsony ünnepén néhány családnak szeretetadománnyal segítettek.

Az önképzőkör feladata volt a farsangi multság megrendezése is. Az ünnep nem vesztett érdeklődéséből egyik tanévben sem. A lelkes diákbeszámolók tanúsítják mind ezt.

„Minden osztály első akart lenni, most nem a dicsőségben, hanem a mások mulattatásában. Elsőrendű színészek, bohócok, táncosok léptek fel, változatos és mulattató számokkal” (1935).

„Hány társunk – kit máskor szerény csendességében alig vettünk észre – mutatta be ügyességét, tiszta szívből fakadó vidám humorát, szellemes ötleteit. Olyan gazdag, változatos műsorral léptek fel, hogy egyik csodálkozásból a másikba estünk” (1936).

„Farsangkor nyilvános műsoros előadást tartottunk szép erkölcsi és anyagi sikerrel” (1937).

A szórakozás mellett nem maradt el a szellem pallérozása sem. Ezt szolgálták az önképzőkör gyűlései. Ezeken az összejöveteleken különböző diszciplínákon belül ismerkedtek egy-egy neves személyiséggel, akik cselekedeteik, eredményeik révén követendő példaként álltak előttük. Ünnepelték irodalmunk legjobbjait, művészeket, hazafiakat.

Szerveztek rajz, ének, földrajz, történelem, helyesírási versenyeket. Az iskola színvonalát és eredményességét mutatja, hogy országos tanulmányi versenyeken szép eredményeket értek el:

Országos számtan verseny Rákóczi-érmese 1936-ban Szilágyi Margit;

1937-ben részt vettek az Ifjú Polgárok Lapjában hirdetett versenyen, ahol az összes induló közül a battonyai intézmény számtanból első helyen, a többi tantárgyból nyert pontszámokkal együtt, összesen a második helyen végzett;

1940-ben a Magyar Tavasz országos versenyén számtan-mértan kategóriában a legmagasabb pontszámot érte el az iskola csapata.

Az önképzőkör kéthetente, illetve havonta tartotta gyűléseit. Az első ülésen került megválasztásra a tiszti kar: elnök, titkár, jegyző, pénztáros. A tantestület irányító segítségét és módot adott arra, hogy a gyerekek az értelmi színvonaluknak megfelelően munkálkodjanak. A gyűlések anyagát lehetőleg maguk állították össze. A működés fő elve az volt, hogy mindenki részesüljön a tudás gyümölcséből. Mindenkinnek fel kellett lépnie szavalattal, kiselőadással, magán- vagy páros jelenetekkel, saját írásával, illetve megcsillanthatta zenei képzettségét is. Bemutathattak népitáncot, de elkalandozhattak a természettudományok területére is.

A lányok minden évben jelszót kerestek az évi munkájukhoz:

„Új lendülettel, nagy akarással, friss lelki erővel indultunk az iskolaévnék. Nemes célkitűzések, sok-sok tanulni vágyás, a jobb és kiválóbb felé való törekvés fűtötte mindnyájunk lelkét. Többet, mindig többet. Nemesebbnek lenni, finomodni, művelődni, ez volt az idej jelszó.” (1938)

A szellemi munka mellett nagy gondot fordítottak a test edzésére. A Karolina iskolákra egyébként is jellemző volt, hogy hangsúlyt fektessenek erre a tárgyra, mert a higiéniára való nevelés szorosan összefüggött a test egészségre való nevelésével. Ezt a célt mozdították elő a sportkörök.

A battonyai „Miasszonyunkról” nevezett szegény iskolánövér polgári leányiskolájában is működött sportkör, melyet Zrínyi Ilonáról neveztek el. Az egyesület 1934. szeptember 15-én alakult meg hetven taggal. A lányokat két korosztályba osztották, hogy ne okozzon problémát a foglalkozásokon az eltérő életkor, és az eltérő fizikai adottság. Hetenként egyszer gyűltek össze játékokra, ritmikai és könnyebb atlétikai gyakorlatok végzésére. Sokan itt tanultak meg kerékpározni és korcsolyázni. Minden tanévben év vége felé nyilvános tornaünnepélyt rendeztek, amire meghívták a szülőket, rokonokat, barátokat. A lányok büszkén mutatták be gyakorlásaik eredményét:

„A tornavizsgák ünnepségszámba mentek. Hosszú heteket töltöttünk azzal, hogy tanuljuk a karika, buzogány és gimnasztikai gyakorlatokat.”²²

Mivel az iskolának nem volt tornaterme, a téli foglalkozásokat a polgári fiúiskola erre alkalmas helyiségeiben tartották 1942-ig, amikor a katonaság lefoglalta azt. Az iskola vezetése ennek ellenére megpróbálta életben tartani a sportkört, de a hideg beálltával működését fel kellett függeszteni. Igyekezettük nem volt eredményes, mert az egyesület az 1943/44-es tanévben megszűnt.

Később már a tantervi tornaórák megtartása is gondot okozott, mert a ritkán kölcsönkapott polgári fiúiskola tantermét 1945-ben bombarobbanás elpusztította. Amíg jó idő volt a tornaórát a szabadban tartották, de tél közeledtével erre a célra csak az osztálytermeket használhatták. Természetesen mindezek a körülmények igen nagy problémát okoztak, de ennek ellenére a tornaórák megtartásához ragaszkodtak.

Az iskolai értesítőkben évekre lebontva kimutatás található a tanulók egészségi állapotáról. Kisebbség nagyobb megbetegedésekről szó esik, de 1942-ig mindez nem jellemző. A gyerekek minden évben átestek szem- és tüdővizsgálaton, de a feljegyzések örömmel számolnak be arról, hogy a megbetegedések száma igen csekély. A kedvező egészségügyi helyzetet a tantestület az iskola tisztaságával, a tantermek egészséges fekvésével és gondozottságával, a virágos, fás, tágas udvarral magyarázta. Haláleset 1935-től 1945-ig egy fordult elő: 1937-ben Hitmann Etelka harmadik osztályos tanuló tüdőgyulladásban elhunyt. 1945-től viszont megszorodik a betegségek száma. Elsősorban a vitaminhiány okozott gondot, de megjelentek különböző fertőző betegségek is (pl. vörheny, himlő). A háború miatt kialakult mostoha körülmények több áldozatot, fiatal életet követeltek.

Iskolai ünnepélyek

Mint minden oktatási intézménynek, a battonyai polgári leányiskolának is voltak olyan jeles napjai, melyek megünneplésre kerültek. Az ünnepélyek három csoportra oszthatók: világi (felsőbb szervek által elrendelt), egyházi és diákünnep. Az ünnepségek száma nagyrészt az adott tanévtől, évfordulóktól függött, de voltak olyan megemlékezések is, amelyekre minden évben sor került. Ezek közé tartozott:

- Október 6. – az aradi vértanúk napja;
- November 18. – Magyarországi Szent Erzsébet napja;
- December 12. – Krisztus-Király dicsőítése;
- December 20. – karácsonyi ünnepély;
- Február – farsang;
- Március 15. – 1848-as forradalom és szabadságharc napja;
- Május 3. – Anyák napja;
- Május 19. – Madarak és fák napja.

1938-tól az iskola életében is érezhetővé vált az aktuális nagypolitika és ennek áttétje, a kultúrpolitika hatása. 1938. november 02-án megszületett az első bécsi döntés, mely Magyarországnak ítélte 11927 négyzetkilométert Csehszlovákia területéből. Ez a történelmi tény adott alkalmat arra, hogy az 1938/39-es tanévben az ország iskoláiban ünnepségsorozatot szerveztek.

„November 5-én intézetünk a helybeli iskolákkal együtt az Országzászló elé vonult, hogy lelkes örömmel szentelje meg azt a boldog pillanatot, amikor dicsőséges honvédeink először lépik át a szakadozó trianoni határvonalat.”

„November 6-án este iskolánk is bekapcsolódott a község által rendezett hazafias ünnepélybe. Megint felzúgott a kórus: Mindent vissza! Őskomárom, Érsekújvár, Rimaszombat, Munkács, Ungvár, Szép Beregszász, Losonc, Léva, Rozsnyó, Kassa; egymillió magyar testvér tér ma vissza!”

„November 10-én honvédeink kassai bevonulás napján hivatalos szünetet tartottunk.”

„November 11-én délelőtt 11 órakor, a rádió közvetítése nyomán tanítványaink együtt ünnepeltek Rákóczi legendás városával.”²³

A fentebb idézett beszámolók – úgy hiszem – szemléltető példái annak, hogyan képes az állami vezetés manipulálni a felnövekvő ifjúság világnézetét; hogyan képes olyan közhangulatot szítani, amelyben eltörpül az egyén életének jelentősége, a háború borzalmai és a dicsőséggel együttjáró halál.

Ezeknél az állami ünnepeknél sokkal bensőségesebbek voltak az iskola „saját” ünnepségei. Ilyen volt a novemberi Szent Erzsébet nap, ahol a vallásos élet elmélyítése, az áldozatvállalás, az erkölcsös életre való figyelemfelhívás volt a cél. Ezt támasztják alá az összeállított műsorszámok:

- a) Uhlár György: Szent Erzsébet hercegasszony
- b) Blaskó Mária: A csoda
- c) Szent Erzsébet legendája
- d) Berecz E.: Népdal
- e) Harmat A.: Szent Erzsébet hallgass meg
- f) Pohárnok Jenő: Magyar Szent Erzsébet, stb.

A gyermekek által preferált ünnepségek valószínűleg a Mikulás-nap, a farsangi bál és a Madarak és fák napja lehetett. Mikuláskor elsősorban ők lepték meg egymást kisebb ajándékokkal, csomagocskákkal, de előfordult, hogy más a rendtartományhoz tartozó iskoláktól kaptak ajándékot.

A Madarak és fák napja népszerűségét az okozta, hogy elsősorban nem szavalatoktól és kóruszámoktól zengő ünnepség volt, hanem a szabadban eltöltött játék. Ügyességi versenyeket, mókás játékokat szerveztek a számukra. Az ünnepség célja a természet szeretetére való nevelés és a természet szépségének hangsúlyozása volt.

„Madarak és fák napján a battonyai kiserdőbe egész napos kiránduláson voltunk. Ott ügyességi versenyek vártak ránk. Lovaskocsi vitt bennünket, ami külön élmény volt. Erről fényképet is örök, ahol látszódik osztályfőnökünk, a megboldogult Leticia nővér.”²⁴

Tanári továbbképzések, értekezletek

A tantestületi értekezletek a nevelő-oktató munka összhangját, a haladás szellemének biztosítását szolgálták és szolgálják ma is. Ezeken az összejöveteleken lehetőség nyílt rá, hogy a tanárok megvitassák az aktuális szervezési problémákat, a diákokkal kapcsolatos

kérdéseket és az oktató-nevelő munkában felmerülő didaktikai, szakmai előrelépéseket. Egy tanévre lebontva a tanári értekezletek száma a következőképpen alakult: egy alakuló, kilenc havi rendes, három (a szám módosulhatott) rendkívüli, kettő (a szám módosulhatott) magánvizsgálati és egy záró értekeztet.

Az alakuló értekezleten lefektették azokat a fontosabb nevelési és módszertani elveket, amelyeket a tanári kar évi munkája során vezérfonalnak tekinthetett. Sor került a tantárgybeosztás és az órarend ismertetésére, az osztályfőnöki tisztség és egyéb foglalkozások kijelölésére, a módszeres és szülői értekezletek, valamint az osztályfőnöki órák tervezeteinek összeállítására. A tanév folyamán megtartott havi rendes értekezleteken a rendeletek és a szervezési kérdések megvitatására került sor, e mellett a különböző pedagógiai tárgykörhöz tartozó munkák ismertetésére is. Az alábbiakban az 1935/36-os tanév alatt megtartott értekezletek témáinak bemutatásával példát kaphatunk a tantestületben folyó munkáról:

– Szeptemberben megállapították a Szívgyárda és az Önképzőkör éves munkatervét. Megvittatták Csapó István „Óravázlatok” cikke nyomán a vázlatkészítéssel kapcsolatos kérdéseket.

– Októberben meghatározták az írásbeli dolgozatok tárgykörét és a szaktárgyi kirándulások tervezetét. Zubán Márta bemutató tanítást tartott magyar nyelvből.

– Novemberben megtörtént az első félévi ellenőrzés. Megbeszélték azokat a módokat, melyekkel a tanulók szorgalmát s a tanulmányi színvonalat emelni lehetne.

– Decemberben a szegedi polgári iskola igazgatói gyűlésének lefolyását tárgyaló „Polgári iskolai kérdések” című könyvével foglalkoztak.

– Januárban Farkas Emőd Gondolatok a fogalmazás-tanítás köréből című cikke került megtárgyalásra. A cikk alkalmat adott a fogalmazás-tanítás legújabb módszereinek megismerésére. Utána az értekeztet foglalkozott az osztályozás tárgyilagossá tételeivel is.

– Februárban az osztályfőnöki óra fontosságáról értekeztek, különböző szaktárgyi cikkeket vitattak meg. Habram Mária Leticia bemutató órát tartott rajzból.

– Márciusban az értekeztet témája a verseny jellemfejlesztő hatása volt.

– Áprilisban megvitatásra kerültek a tanulmányi eredmények.

– Májusban beszámoltak az új módszerek szerint megtartott osztályfőnöki órák tapasztalatairól.

– Júliusban záróértekeztetet tartottak.

Bemutató tanításokra minden évben sor került lehetőleg úgy, hogy a tanév során több szaktárgy tanítása is lehetőséget kapjon. A tantestület részére szánt bemutatókon kívül minden tanár kötelezve volt arra, hogy mások óráit látogassa, hospitáljon. Az átlagosan hospitált órák száma egy évben 16-30 között mozgott. Erre egyrészt azért volt szükség, hogy a jobban használható módszereket átvehessék egymástól és hogy kontrolálják egymás munkáját. Az óravázlatok megírása szintén kötelező volt, ezek ellenőrzésére az igazgatónő volt hivatott. Minden tanár kötelessége volt, hogy figyelemmel kísérje és hasznosítsa a tökéletesebb szellemi képzettséget, gyakorlatibb értékű tudást biztosító eljárásokat. Az oktatás eredményessége érdekében törekedniük kellett a minél szélesebb körű szemléltetésre. Ehhez nyújtottak segítséget a jól felszerelt szertárak, szaktárgyi kirándulások.

Megítélésem szerint ezek az összefüggések jelentősen elősegítették a pedagógiai, didaktikai munka javulását, a fiatalabb nővérek pedagógussá érésének folyamatát. Rendki-

vül fontos volt számukra, hogy ne csak a szaktárgyak tudásanyagát sajátítsák el, hanem a legjobban használható módszereket is, amivel átadhatják tudásukat tanítványaiknak.

A tanári kar számára legalább olyan fontosak voltak a szülői értekezletek, mint a tantestületiek. A szülőkkel való foglalkozás, beszélgetés szervesen hozzátartozott a tanárok munkájához, hiszen megfelelő szülői háttér, biztatás nélkül a lányok tanulmányi előmenetele sem volt biztosított. Az „Értesítőkből” meg is található néhány szülőkhöz intézett szó, amely ezeken az értekezleteken hangzott el:

„Ha az iskola valamely rendeletet ad ki, kérjük, fogadják el azokat ellenkezés nélkül, hogy a gyermek ne érezze az alkalmazkodás kellemetlen voltát. Nem jó bírálgatni a gyermek előtt az iskolai törvényeket. Érett megfontolás után látnak azok napvilágot, s mindenkor a gyermekek érdekeit szolgálják.”²⁵

Előfordult olyan értekező is, amelynek témája az intő megjelenése, célja, helyes fogadása és tudomásul vételének legtökéletesebb módja volt.

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy az iskola számára a növendékek nem csak akkor voltak fontosak, mikor az intézmény falain belül tartózkodtak, hanem akkor is, ha az időt családjukkal töltötték. A tanárok pontosan tudták, hogy a legfőbb nevelés a családban történik és ezt kiegészíti az iskola. Az azonban nem várható el, hogy a pedagógus minden irányú nevelést magára vegyen. Jó eredmény csak akkor érhető el, ha iskola és család kölcsönösen, szervesen együtt működik.

Az iskola felszereltsége

A magas színvonalú minőségi oktatás szerves feltétele egy adott iskola taneszközök terén való jó ellátottsága. Az iskolában és a tanítás során használt eszközök egyaránt segítik a pedagógus és a diák munkáját. A tanár eredményesebben tud magyarázni a szemléltető eszközök segítségével, a tanuló könnyebben tudja felfogni és megjegyezni a tananyagot. Az emberek nagyrészt vizuális beállítottságúak, ezért a tanítási-tanulási folyamatban a szemléltetőeszközök nagy hatékonysággal alkalmazhatók. A battonyai polgári leányiskola tantestülete tudatosan törekedett arra, hogy a tantárgyakhoz szükséges szemléltető eszközöket beszerezze. Volt, amit saját erőből finanszíroztak, de adományokat is felhasználtak ilyen célra, illetve a gyerekeket ösztönözték arra, hogy egyéni gyűjtéssel gyarapítsák a szertárak állományát.

„A diákok földrajzi és természetrajzi gyűjteményt is létesítettek, fizikai eszközöket készítettek” (1937/38).

A tantestület sokáig fájlalta, hogy a rendszeres filmoktatást nélkülözni kellett, mert az iskolának nem volt saját filmkészüléke. Törekvésüket azonban 1938-ra siker koronázta:

„Végre a filmet is besorolhattuk rendszeres szemléltetési eszközeink közé. Filmező gépet szereztünk be, s így lehetővé vált, hogy a tanult anyaggal párhuzamosan mutathattuk be a filmen szemléltethető dolgokat” (1938/39).

„Az Oktatófilm Kirendeltség filmjeit rendszeresen bemutatjuk. Egyöntetű megállapításunk, hogy a vetítések élénkebbé, élvezetesebbé teszik az előadást” (1939/40).

Az 1939-es év „Értesítőjében” megtalálható az a lista, amelyen a tanév során levetített filmek felsorolása szerepel. Ez szám szerint 93 darab oktatófilm. A szemléltetés kedvéért felsorolok néhányat, hogy érzékeltetni lehessen azt a széles látókört, amit ez a tanintézet képviselt:

1. A vér keringése
2. A Szentföld
3. Kolozsvár
4. Üveggyártás
5. A víz energiájának felhasználása
6. London és a Thames
7. Japán, a felkelő nap országa. I-V.
8. Csángó magyarok Bukovinában
9. A robbanómotor
10. Hogyan készül az újság

A teljes felsorolás láttán az emberben felvetődik a kérdés, hogy a mai községi iskolákban hány és milyen témájú oktatófilmet vetítenek le. Ebben a tekintetben a válasz nem lehet a pénz, hiszen a II. világháború előtti évek gazdasági helyzete a világválság miatt Magyarországon is kedvezőtlen volt. Igaz, hogy a mi világunkban a televízió sok mindent pótol, de az ifjúság többnyire nem a gyér számú ismeretterjesztő filmeket nézi. Ezért biztosan hasznos lenne, ha az iskolákban sűrűbben használnák az oktatásnak ezt a kisegítő, eredményes formáját.

A könyvtár

Az intézmény könyvtárának nagyságáról csak 1944-ig lelhető fel adat, de arról van kimutatás, hogy melyik tanévben milyen tartalmú és című könyvekkel gazdagodott.

A beszerzés kétfelé tagolódott: tanári könyvtár és ifjúsági könyvtár.

5. táblázat: *A könyvtár nagyságának és értékének változása 1935-től 1944-ig*

Tanév	Darab	Érték (pengő)
1935/36	538	2983
1936/37	556	3045
1937/38	552	3165
1938/39	607	3414
1939/40	656	3663
1940/41	719	3848
1941/42	785	4103
1942/43	850	4387
1943/44	891	4657

6. táblázat: *A könyvvállomány gyarapodása 1935-től 1944-ig*

Tanári			Diák	
Tanév	Darab	Érték (pengő)	Darab	Érték (pengő)
1935/36	4	25	4	6
1936/37	10	42	8	20
1937/38	15	69	85	102
1938/39	36	196	17	51
1939/40	35	209	14	39
1940/41	54	154	9	31
1941/42	21	145	45	108
1942/43	29	171	35	113
1943/44	9	120	32	149

A kimutatásokból látszik, hogy a könyvállomány úgy értékben, mint darabszámban nyolc év alatt (sajnos nincs több fellelhető adat) szinte a duplájára nőtt. A táblázatokban külön nem emeltem ki a folyóiratok, újságok számát, tehát értékük beleértendő az összesítésbe.

Néhol észrevehető a darabszám csökkenése. Ez abból adódik, hogy a tanulónak minden évben kiosztottak jutalomkönyveket munkájuk elismeréséért. Nem tartottam szükségesnek külön kimutatást készíteni a megvásárolt és ajándékba kapott könyvek arányáról, mert az ajándékozás nem számottevő. Az iskola többnyire megvásárolta a kiadványokat.

A tanári könyvtárban elsősorban kézikönyvek, szakkönyvek szerepelnek, az ifjúsági szekció pedig az életkornak megfelelő ismeretterjesztő, szépirodalmi, hitéleti témájú könyvekből állt.

Néhány cím a tanári könyvtárból a teljesség igénye nélkül:

- Dr. Rózsa Dezső: Gyakorlókönyvek az idegen nyelvek tanulásához
- Király Dezső: Sportszerű labdajátékok
- Luttor Ignác: A díszíróírás kiskatéja
- Buzás László: A nevelő tanár lélektana
- Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet
- Pintér Jenő: Magyar nyelvvédők könyve

Válogatás az ifjúsági könyvtárból:

- P. Markó Marcell: Szibérián át a kolostorig
- Weiser-Beluska: Alpesi fény
- Pálosy Éva: Békességre hív minket az Isten
- Dr. Kalmár Gusztáv: Ismeretlen népek, néptelen földek
- Csűrös Emilia: Ripsz és Ropsz

A tanárok a diákokat nemcsak a könyvek használatára, kölcsönzésére buzdították, hanem a kiadványok megvételére is, hogy kiépítsék és gyarapítsák házi könyvtárukat. A választás segítése érdekében a tantestület jegyzéket készített az ajánlott könyvekről. Így próbálták rászoktatni a tanulókat a könyv szeretetére, tiszteletére, hasznos voltára.

Folyóiratok

A battonyai polgári leányiskolában a könyvek mellett természetes volt a folyóiratok használata, a bennük lévő információk beolvasztása az általános műveltség körébe. Ezeket az újságokat meglepően nagy számban vásárolták. Többnyire a folyóiratok segítségével tudták a tanárok naprakészen nyomon követni a pedagógiai, vallási és világi életben történt változásokat. Többször megesett, hogy egy-egy szakmai témájú cikk tanári értekezlet témája lett és megvitatásra került. A lapok beszerzése itt is kettéválasztható tanári és tanulói részre.

Folyóiratok

Tanároknak: Hivatalos Közlöny, Néptanítók Lapja, Magyar Kultúra, Jézus Szentséges Szívének Hírnöke, Katolikus Akció, Az Út, Szent Terézke Rózsakertje, Katolikus Tanítónők és Tanárnők Lapja, A Cselekvés Iskolája, Gyakorlati Pedagógia, Magyar Ünnepek, Tanáregyesületi Közlöny, Testnevelés, Turisták Lapja, Magyarosan, Élet, Magyar Kórus, Katolikus Misszió, Missziós Hírnök.

Diákoknak: Magyar Tavasz, Ifjúság és Élet, Szentföld, Négergyermek, Szent Antal Ifjúság, Kis Hitterjesztő, Ifjú Polgárok Lapja, Vasárnapi Könyv.

Hetilap: A Szív

Napilap: Nemzeti Újság

A folyóiratok felsorolása nem teljes, mivel a lapok bizonyos része szinte évenként változott, cserélődött. A lejegyzettek többnyire azok, amelyeket jellemzően sokáig járattak. A számadat azonban így is meglehetősen impozáns egy olyan iskolát tekintve, ahol a tantestület száma 8-10 fő körül mozgott.

Szertárak

A polgári iskolában a szertárak eszközszükségletének beszerzése és a taneszközök számának folyamatos bővítése nagy hangsúlyt kapott. Bár minden évben nem sikerült minden szertárba újdonságokat venni, de az anyagi juttatásokat próbálták úgy elosztani, hogy az ellátás az iskolai munka kiszolgálásához megfelelő számú eszközt tudjon biztosítani. A könyvtárak ellátottságával összehasonlítva, itt az iskola szinte kizárólag önerőre támaszkodhatott, mivel ajándékozás nagyon ritkán történt. Ez viszont az eszközök speciális jellegével magyarázható.

8. táblázat: A szertárak eszközállományának változása 1935-től 1947-ig

	Darab										
Szertárak	'35/36	'36/37	'37/38	'38/39	'39/40	'40/41	'41/42	'42/43	'43/44	'46/47	
Történelmi	33	33	33	33	33	33	33	33	33	13	
Művészettört.	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	
Földrajz	10	11	12	13	13	13	15	15	17	7	
Természetr.	70	70	70	124	124	124	182	182	204	61	
Ásványtani	60	60	248	248	248	-	-	-	-	-	
Kémiai	180	180	180	180	182	430	430	430	433	290	
Fizikai	41	57	100	102	102	103	104	104	110	50	
Mértani	8	8	10	11	13	14	17	17	22	16	
Rajz	2	2	2	2	3	3	14	14	16	8	
Torna	101	113	128	128	128	128	137	137	137	74	
Ének	25	25	25	25	26	28	38	38	38	4	
Egészségtn	-	-	-	3	4	34	34	34	34	14	
Kézimunka	-	-	-	10	10	10	10	10	12	3	
Nyelvi felsz.	-	-	-	-	10	10	10	10	10	5	
Légoltalmi f.	-	-	-	-	-	-	-	-	5		

Az összesítés a tanévvégi leltárak darabszámát veszi alapul. Az 1944/45 és az 1945/46-os tanévre vonatkozólag nem sikerült adatokat felkutatni. A kimutatást megnézve kitűnnek azok a tantárgyak, melyekhez kimondottan sok szemléltető eszközt, taneszközt használtak. Ilyen a természetrajz, az ásványtan, a kémia (az utóbbi kettőt 1940-től összevonták), a fizika és a tornaszertár. Az eszközök számának bővülése együtt járt a tantárgy oktatási színvonalának emelkedésével. Ezt bizonyítja, hogy néhány tanuló helyezéseket ért el az Ifjú Polgárok Lapjában meghirdetett fizika pályázaton. Eszközállományuk tíz év alatt a duplájára vagy néhol a triplájára nőtt. A számokból látszik a háború pusztító hatása, mert 1946-ra megsemmisült a szertári állomány fele. Meggyőződésem, hogy a pusztítás a nővérek munkájában nem okozott volna hátrányt, hiszen áldozatos munkájukkal néhány év alatt biztosan beszerezték volna újra a szükséges szertári kellékeket. Számukra ez a lehetőség viszont nem adatott meg, mivel az intézményt 1947-ben államosították.

Kötelező tankönyvek

A használandó tankönyvek jegyzéke minden évben megtalálható volt a polgári leányiskola értesítőjében. A könyveket az iskola szerezte be, de meg kellett őket vásárolni. A jegyzék többnyire nem változott. Ragaszkodtak az évek során használt könyvekhez (ez magyarázható a tankönyvpiac nem olyan bőséges ellátásával, mint amilyenbe ma van részünk). A szülők figyelmét azonban felhívták arra, hogy mindenből csak a legújabb kiadást fogadják el, ha ők esetleg máshonnan kívánták volna beszerezni a tankönyveket. A különböző osztályok tantárgyaihoz szükséges könyvek szerzői nem változtak, tehát egy stílusban íródott tankönyvcsaládokat választottak. A tananyag tematikusan és egymást kiegészítve, életkornak megfelelően volt felépítve. Pl.:

I. osztály: Katekizmus

II. osztály: Biblia

III. osztály: Szenttartásan

IV. osztály: Egyháztörténet

De ugyanez az építkezés figyelhető meg a magyar nyelv és irodalom esetében is. Az első két évben olvasókönyvet és nyelvtankönyvet használtak, de már harmadikban Arany Toldiját és stilisztikát illetve negyedikben költészettant és irodalomtörténetet.

A tankönyvek kiválasztásából következtetni lehet arra, hogy mindenből a tökéletes alapok elsajátíttatása volt a cél, hogy a gyerek ha akar, tudjon később önszorgalomból is továbbhaladni a tananyag speciálisabb részében. A jegyzékből az is kitűnik, hogy alaptantárgynak a hittan, a magyar, a német nyelv, a számtan és a földrajz számított. Ezeket többnyire négy évig tanulták, kivéve a földrajzot, amit háromig. A többi tantárgyat egy illetve két évig oktatták.

A tankönyvek jegyzéke:

I. osztály

Katekizmus

Dr. Prónai Lajos: Magyar olvasókönyv

Dr. Alszeghy-Sík: Magyar nyelvtan

Dr. Haugsethné Lamács Lujza: Mein erstes deutsches Buch

Dr. Kalmár Gusztáv: Földrajz

Dékány: Természetráaj

Dr. Simon Károly: Mennysiségtan

Harmath-Sík: Szent vagy Uram

Szendrei Imre: Új énekiskola

Atlasz

II. osztály

Dr. Pokorny Emánuel: Biblia

Dr. Prónai Lajos: Magyar olvasókönyv

Dr. Alszeghy-Sík: Magyar nyelvtan

Dr. Haugsethné Lamács Lujza: Mein zweites deutsches Buch

Dr. Kalmár Gusztáv: Földrajz

Dékány: Természetráaj

Dr. Simon Károly: Mennysiségtan

Harmath-Sík: Szent vagy Uram
Szendrei Imre: Új énekiskola
Atlasz

III. osztály

Demkovics: Szeretástan
Dr. Prónai Lajos: Stilisztika
Lehr: Arany Toldija
Dr. Meszlényi Antal: A magyar nemzet története
Dr. Kalmár Gusztáv: Földrajz
Dr. Haugsethné Lamács Lujza: Mein drittes deutsches Buch
Lévay-Horváth: Fizika
Dr. Szenes: Számtan
Horváth-Sík: Szent vagy Uram
Szendrei Imre: Új énekiskola
Atlasz

IV. osztály

Pongrácz: Egyháztörténet
Dr. Prónai Lajos: Költészet és irodalomtörténet
Dr. Haugsethné Lamács Lujza: Mein viertes deutsches Buch
Dr. Meszlényi Antal: A magyar nemzet története
Dékány: Vegytan
Dr. Párkányi Emil: Egészségtan
Dr. Haugsethné Lamács Lujza: Háztartási és nevelési ismeretek
Dr. Szenes: Számtan
Harmath-Sík: Szent vagy Uram
Szendrei Imre: Új énekiskola

Összegzés

Dolgozatomban arra törekedtem, hogy minél részletesebben bemutassam a Battonyai Római Katolikus Polgári Leányiskola bő egy évtizedének történetét. Kutatásom során olyan értékeket fedeztem fel, melyek a ma iskolájából hiányoznak.

A volt növendékek kivétel nélkül szeretettel emlékeznek vissza régi tanárnőikre. Figyelemre méltó, hogy a nővérek jószágossága, gyerekek iránti szeretete mellett a szigorúságot emelték ki volt pedagógusaik legfőbb erényének. Az itt kapott megalapozott ismeretek kihatással voltak egész életükre. Volt aki az egyetemi katedráig vitte, volt akiből háziasszony lett. Ki-ki a saját szorgalma és értelmi képessége szerint. De azt a tudást, amit ebben az iskolában hozományul kaptak, kivétel nélkül hasznosítani tudták. Ehhez sok tekintetben hozzájárult a tanári karnak az a szemlélete, mely szerint a tudás alapját sok esetben a tapasztalat adja. A tanulmányi kirándulások táblázatát áttekintve az ember önkéntelenül is visszagondol saját általános iskolai tanulmányaira. Hányan mondhatjuk el magunkról, hogy röntgengépet vizsgálhattunk, vagy a biológia órán a növényhatározót nem a tanteremben, hanem az erdőben használtuk.

Mindezek mellett viszont nem csorbult az elméleti képzés eredményessége sem. Az iskolánővérek követendő módon hoztak létre szintézist a mindennapi életéhez szükséges

tudnivalók és az alpműveltséghez tartozó ismeretek között. A képzés célja minden esetben a logikus gondolkodás képességének kifejlesztése volt, amely mindenki számára elengedhetetlen az életben való boldoguláshoz. Ennek az iskolának a nevelési alapelve szerint a gyerekeket az életre kellett nevelni, az életre kellett felkészíteni.

A kutatásomat elindító kérdés az volt, hogy miben rejtett az iskolanővérek tanítási módszerének titka. Vizsgálódásom során azonban rá kellett jönnöm, hogy a módszer csak másodrendű, a legfontosabb mindig a tanár személyisége, hiszen példamutatásával olyan ismereteket, tapasztalatokat tud átadni, amelyek egyetlen tankönyvben sem találhatók meg.

Az 1948. évi XXXIII. törvény elrendelte a nem állami iskolák fenntartásának az állam által történő átvételét, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vételét és személyzetének állami szolgálatba való átvételét. A nővérek szétszéledtek. Ma a volt katolikus polgári leányiskola neoklasszicista stílusú épületében állami nevelőotthon működik. Az épület külső formája megmaradt, de a falak között az oktatás iskolai formában megszűnt.

„A szép virágos udvar most játszótér. A hittan nem kötelező, s a gyerekek is nehezebben kezelhetők. Más lett a rendszer, mások a fiatalok.”²⁶

Jegyzetek

- ¹ GÉCZY M. I.: *A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek rendjének története és nevelési rendszere*. Szeged, 1941. p.11. [a továbbiakban: G. M. I.]
- ² G. M. I. 35.
- ³ G. M. I. 36.
- ⁴ G. M. I. 51.
- ⁵ G. M. I. 52.
- ⁶ G. M. I. 55.
- ⁷ GECSE GUSZTÁV: *A szerzetesség története*. Bp., 1995, 122.
- ⁸ KELIGER MARGIT: *Adatok Battonya történetéhez 1700-tól napjainkig*. Battonya, 1994, 67. [a továbbiakban: K. M.]
- ⁹ K. M. 84.
- ¹⁰ K. M. 85.
- ¹¹ G. M. I. 34.
- ¹² G. M. I. 35.
- ¹³ G. M. I. 35.
- ¹⁴ G. M. I. 37.
- ¹⁵ Jaczkó Istvánné (szül: Kovács Mária) Az interjút készítette: Tompán Magdolna [a továbbiakban: J. I.]
- ¹⁶ J. I.
- ¹⁷ J. I.
- ¹⁸ Tyirityán Katalin. Az interjút készítette: Tompán Magdolna. [a továbbiakban: Ty. K.]
- ¹⁹ Ty. K.
- ²⁰ Battonyai Római Katolikus Polgári Leányiskola Értesítője. Szeged 1936. p.13. (továbbiakban: Értesítő).
- ²¹ Értesítő 1936, 15.
- ²² Ty. K.
- ²³ Értesítő 1938, 16.
- ²⁴ J. I.
- ²⁵ Értesítő 1937, 10.
- ²⁶ J. I.

